

І. О. Кириченко, В. Ю. Богданович, В. В. Крутов, О. М. Крюков, В. К. Майборода, О. М. Морозов, Б. М. Олексієнко, Л. М. Пелепейченко, Л. А. Пономаренко, А. І. Семенченко, О. П. Снігерьев, О. В. Тімченко, О. М. Шмаков

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЮВАННЯ НАУКОВОГО СУПРОВОДУ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ

Обґрунтовано шляхи вдосконалювання наукового супроводу службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку в рамках наукової спеціальності 21.07.05 на основі систематизації теоретико-методологічних засад і спеціальних механізмів нормативно-правового регулювання та державного управління, підготовки і застосування сил охорони правопорядку, вирішення наукових, науково-технічних, психологічних та мовно-комунікативних проблем у сфері службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку.

Постановка проблеми. Останнім часом різко загострилася проблема забезпечення національної безпеки України у її визначальних сферах, що зумовлено появою як нових, так і збільшенням рівня традиційних зовнішніх та внутрішніх загроз національним інтересам. Серед внутрішніх загроз найбільш небезпечними вважаються корупція, правовий нігілізм, організована злочинність, незаконна міграція, соціально-економічна та політична нестабільність, протистояння різних гілок влади тощо. Саме внутрішні загрози за висновками багатьох політиків та експертів чинять найбільший деструктивний вплив на національну безпеку. Їх нейтралізація згідно з чинним законодавством покладається в основному на сили охорони правопорядку та спецслужби держави. Проте їх діяльність регулюється законодавчими актами [10–17], які недостатньо враховують специфіку умов надзвичайного стану (ситуації) та особливого періоду, що передбачають введення прямого президентського правління. Це обумовлено, насамперед, відсутністю необхідного науково-методичного забезпечення такої діяльності, недостатньою організацією та координацією наукових досліджень в інтересах правоохоронних органів, несформованістю відповідної галузі науки та її системного представлення, яка має базуватися на міждисциплінарній інтеграції окремих напрямів у систему наук з проблем національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з основних цілей державної політики у науковій і науково-технічній діяльності в Україні є зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень [1, ст. 31].

Наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і

використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій [1]. Науково-технічна діяльність є одним із видів економічної діяльності [22, 23].

Фундаментальні наукові дослідження, що проводяться за специфічними напрямами діяльності окремих правоохоронних органів і пов'язані з виконанням покладених саме на них відповідних функцій та завдань, потребують чіткого закріплення їх як провідних у цій галузі.

Прикладне наукове забезпечення правоохоронної діяльності слід орієнтувати на практичну діяльність правоохоронних органів, підвищення її ефективності. Прикладні наукові дослідження мають проводитись у рамках визначених пріоритетних напрямів, у тісному контакті з підрозділами правоохоронних органів та на їх замовлення [2].

Якщо спочатку нові галузі науки формувалися за предметною ознакою згідно із залученням до процесу пізнання нових сторін дійсності, то для сучасної науки стає дедалі більш характерним перехід від предметної до проблемної орієнтації, коли нові галузі знання виникають у зв'язку з виникненням певної теоретичної або практичної проблеми. Таким чином, потреба в синтезі нового знання знаходить своє вираження в тенденції до інтеграції.

Інтеграція дає змогу домогтися концентрації знань про всі сторони об'єкта дослідження в рамках інтегрованої, комплексної науки і тим самим зробити таку систему знань конструктивним керівництвом для практичних дій [3].

Виникнувши на підґрунті вже сформованих

дисциплін, інтегрована наука не одразу відділяється від них і стає відносно самостійною. Певне (іноді тривале за часом) місце займає “перехідний процес”, пов’язаний з накопиченням спеціальних знань.

Комплексний підхід, на основі якого розвивається інтегрована наука, органічно пов’язаний із системним, оскільки обидва вони орієнтовані на дослідження складних явищ. Однак їх відмінність один від одного полягає в тому, що центральним пунктом системного підходу є вивчення об’єкта як сукупності утворюючих елементів, тоді як у комплексному підході акцент переноситься на особливе, міждисциплінарне “бачення” діяльності, спрямованої на пізнання об’єкта [3].

Порівняно із загальними системоформуючими теоріями й інтегрованими науками більш широким утворенням є системи наук. Як приклади можна назвати системи фізико-математичних, технічних, військових наук, систему наук з національної безпеки тощо.

Існуючий поділ на різні, у тому числі інтегровані, науки перебуває в явному протиріччі з об’єктивними процесами “розмивання” цих меж у всіх галузях знання. Зокрема, таке протиріччя існує й у поділі між блоками наук з проблем державної безпеки і державного управління.

На цей час поняття межі в науці стає досить умовним, і найбільш суттєві наукові результати добуваються на “перехресті” наук. Ця загальновідома закономірність у Концепції реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі правоохоронних органів [2] приймається як концептуальний принцип щодо важливості підтримання досліджень, які проводяться на перетині різних наукових галузей знань.

Щодо об’єктивної детермінації інтеграційних процесів та їхньої інтенсифікації варто звернути увагу на міждисциплінарну інтеграцію наукових дисциплін, що ґрунтується на перенесенні та запозиченні методів або технічного інструментарію дослідження. Міждисциплінарна інтеграція заснована на використанні змістовного методу однієї науки для вирішення змістовних завдань іншої. Постійна потреба такого використання призводить до асиміляції (злиття) методів в рамках однієї науки [3].

На сьогодні серед складників теорії національної безпеки найбільш інтегрованими є галузі технічних та військових наук. Наприклад,

військова наука 20.00.00 акумулює методи наук 9-ти інших галузей та інтегрується у 7 галузей [5].

Система наук 21.00.00 “Національна безпека” містить у своєму складі 17 інших галузей наук, і в жодну галузь не входить як складник. Зокрема, у науковій галузі “Державна безпека України” згідно з Переліком спеціальностей [5] та Класифікатором видів науково-технічної діяльності [23] використовуються методи 8-ми галузей наук (фізико-математичних, технічних, юридичних, педагогічних, психологічних, військових, соціологічних, політичних). Відсутні міждисциплінарні зв’язки галузі науки 25.00.00 “Державне управління”.

Серед факторів, що гальмують розвиток науки у сфері національної безпеки, є відсутність міжвідомчих науково-дослідних робіт, спрямованих на комплексне дослідження проблем забезпечення державної безпеки, некоординованість зусиль різних наукових шкіл, недосконалість системи підготовки науково-педагогічних кадрів для правоохоронних органів та спецслужб України, у тому числі в галузі державного управління. Результати окремих досліджень, що проводяться виконавцями, які належать до різних наукових шкіл, міністерств та відомств, потребують узагальнення і систематизації. Обмеженість доступу до результатів дослідження, відсутність систематичного обміну ними спричиняють невинуваті витрати часу і дублювання, знижують результативність уже проведених досліджень, гальмують їх впровадження у практику службово-бойової діяльності частин та підрозділів, підпорядкованих різним міністерствам і відомствам.

У зв’язку з цим за поданням начальника Головного управління внутрішніх військ МВС України – командувача внутрішніх військ за підтримки провідних навчальних закладів та наукових установ у 2006 р. ВАК України було запроваджено нову спеціальність 21.07.05 “Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку”. Паспорт спеціальності передбачає можливість присудження наукових ступенів у галузях наук з державного управління, юридичних, військових та технічних наук.

Метою запровадження нової наукової спеціальності було створення системи підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів для дослідження проблем службово-бойового застосування правоохоронних органів та

військових формувань України за умов мирного і воєнного часу та їх усебічного забезпечення, розроблення спеціальних технічних засобів, розвитку теорії і методики професійної освіти.

У квітні 2006 р. в Академії внутрішніх військ МВС України було створено спеціалізовану вчену раду СРК 64.726.01 з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю 21.07.05 “Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку” у галузях військових та технічних наук.

Протягом 2006 – 2008 рр. у раді успішно пройшли захист п’ять дисертацій з військових наук за вказаною спеціальністю, в яких вирішені наукові завдання структурно-функціонального аналізу варіантів організації взаємодії внутрішніх військ МВС України із Сухопутними військами Збройних Сил України у територіальній обороні, оцінювання ефективності контрштурмового захисту атомних електричних станцій, оцінювання можливостей угруповання внутрішніх військ щодо знешкодження незаконного збройного формування в умовах надзвичайного стану, планування бойової підготовки військової частини внутрішніх військ МВС України в умовах обмеженого фінансування, оцінювання та прогнозування рівня складності оперативної обстановки органами управління військової частини (з’єднання) внутрішніх військ в умовах виникнення заворушень.

Запроваджена спеціальність на відміну від багатьох існуючих наукових спеціальностей є, по суті, міжвідомчою, на наш погляд, сприяє інтеграції наукових ідей, зменшенню міжвідомчої роз’єднаності у галузях науки і техніки. Так, в Академії внутрішніх військ МВС України в рамках зазначеної спеціальності було виконано дисертаційну роботу завідувачем кафедри оперативно-тактичної підготовки Національної академії служби безпеки України, присвячену розробленню форм і способів спільних дій розвідувальних підрозділів спеціального призначення і партизанських формувань на території, що окупована противником. Наразі до Академії внутрішніх військ прикріплено 10 здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора наук із сторонніх організацій.

Разом з тим накопичений за цей час досвід висвітлив низку доволі складних міжвідомчих проблем, що потребує більш конкретного визначення місця і ролі службово-бойової діяльності в системі забезпечення державної

безпеки, чіткішого визначення та обґрунтування переліку суб’єктів службово-бойової діяльності та об’єктів службово-бойового впливу, істотного підвищення ступеня її інтеграції шляхом суттєвого розширення переліку і доповнення змісту напрямів досліджень, визначених паспортом спеціальності 21.07.05.

Метою статті є обґрунтування шляхів удосконалювання наукового супроводу службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку в рамках наукової спеціальності 21.07.05 на основі систематизації теоретико-методологічних засад та спеціальних механізмів нормативно-правового регулювання та державного управління, підготовки та застосування сил охорони правопорядку, вирішення науково-технічних, психологічних та мовно-комунікативних проблем у сфері службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку.

Виклад основного матеріалу. У Законі України “Про основи національної безпеки України” [7, ст. 7] визначені такі реальні та потенційні загрози національній безпеці України:

у сфері державної безпеки: загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян; загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об’єктів на території України; можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів; спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України;

у внутрішньополітичній сфері: можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об’єднань національних меншин та релігійних громад; загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України, структурна та функціональна незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці.

Протидія цим загрозам здійснюється правоохоронними органами та військовими формуваннями Воєнної організації держави.

Згідно з Конституцією України [15, ст. 17] захист суверенітету і територіальної цілісності є найважливішою функцією держави. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються та правоохоронні органи та відповідні військові формування держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Правоохоронні органи – органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій [7, ст. 1].

За визначенням [8] до правоохоронних органів належать: Служба безпеки України, органи внутрішніх справ України, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, Державна прикордонна служба України, Управління державної охорони України, Прокуратура України, Державна митна служба України, Державна податкова служба України, Державна кримінально-виконавча служба України.

Загрози національній безпеці України у сфері державної безпеки та у внутрішньополітичній сфері вимагають від центральних органів державної виконавчої влади зі спеціальним статусом постійно перебувати у готовності до застосування сили як виключного способу виконання, у межах чинного законодавства та норм міжнародного права, спеціальних завдань в умовах мирного часу. Ця функція реалізується правоохоронними органами спеціального призначення.

Правоохоронний орган спеціального призначення – самостійний центральний орган державного управління або структурний підрозділ відповідного міністерства (комітету), на який покладене завдання з керівництва спеціальною правоохоронною діяльністю у певній галузі національної безпеки [9].

Правоохоронні органи спеціального призначення мають у своєму складі орган управління (центральний орган виконавчої влади, головне управління, центральне управління тощо), територіальні органи і сили, які під час виконання завдань можуть застосовувати зброю, спеціальні засоби і способи збройної боротьби, а у разі необхідності – і військову техніку та способи бойових дій.

Однією з найбільш важливих функцій у правоохоронній діяльності цих органів є охорона правопорядку – діяльність правоохоронних органів, їх військових та інших передбачених законом озброєних формувань, що направлена на підтримання порядку у суспільних відносинах шляхом застосування примусових заходів [9].

Загальними ознаками захищеності правопорядку є: 1) захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [7]; 2) захищеність національних інтересів України, її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності від посягань із застосуванням воєнної сили [7]; 3) захищеність життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, природного середовища, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань [10, 11]; 4) захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від посягань з боку окремих організацій, груп та осіб [12, ст. 2]; 5) захищеність від тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [12, ст. 2]; 6) захищеність державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [13, ст. 1]; 7) наявність правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України [11]; 8) захищеність органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів [14].

Служба безпеки України [12], органи внутрішніх справ України [10], Державна прикордонна служба України [13], Військова служба правопорядку у Збройних Силах України [11], Управління державної охорони України [14], Державна кримінально-виконавча служба України є озброєними державними органами. Вони мають у своєму складі спеціальні озброєні чи військові формування. Ці сили застосовуються як у плановому, регулярному порядку, так і під час проведення спеціальних заходів і дій за надзвичайних обставин (у тому числі контрдиверсійних, антитерористичних,

інформаційно-психологічних, миротворчих тощо) з використанням правоохоронних, військових та інших методів і, таким чином, можуть бути віднесені до правоохоронних органів спеціального призначення.

Вважаємо за доцільне дати цим органам загальну назву – *сили охорони правопорядку (СОПр)*, а їх діяльності – *службово-бойова діяльність (СБД)*.

Отже, наведемо такі визначення.

Службово-бойова діяльність полягає у профілактичних, охоронних, режимних, захисних, ізоляційно-обмежувальних заходах та спеціальних діях (операціях) правоохоронних органів спеціального призначення і їх військових та інших передбачених законом озброєних формувань, що ведуться під керівництвом центрального органу виконавчої влади (головного, центрального управління тощо) з метою забезпечення територіальної цілісності держави, її конституційного ладу, громадської безпеки, законності і правопорядку, забезпечення недоторканності державного кордону України, охорони й оборони особливо важливих об'єктів, боротьби з організованою злочинністю та тероризмом у плановому, регулярному порядку та під час проведення спеціальних заходів (операцій) за надзвичайних обставин, надзвичайних ситуацій та у воєнний час з використанням правоохоронних, військових та інших методів.

Суб'єктами службово-бойової діяльності СОПр є: Головний штаб Міністерства внутрішніх справ України, Головне управління внутрішніх військ МВС, територіальні командування внутрішніх військ МВС, департаменти (карного розшуку, боротьби з незаконним обігом наркотиків, розвідувально-пошукової діяльності, Державної служби охорони при МВС), головні управління, управління МВС, спеціальні підрозділи міліції ("Беркут", "Титан", "Сокіл"), Національне центральне бюро Інтерполу в Україні; Адміністрація Державної прикордонної служби України, органи охорони державного кордону (прикордонні загони, мобільний прикордонний загін, окремі авіаескадрильї, загін спеціального призначення), Морська охорона (загін морської охорони, дивізіон кораблів і катерів спецпризначення); Центральне управління Служби безпеки України, Служба безпеки Автономної Республіки Крим, регіональні органи, органи військової контррозвідки, Штаб Антитерористичного центру при СБУ, військові формування СБУ; Головне управління Служби правопорядку Збройних Сил України; Центральне

управління Служби правопорядку по місту Києву і Київській області, територіальні управління Служби правопорядку, зональні відділи (відділення) Служби правопорядку, підрозділи Служби правопорядку (охорони військових об'єктів, патрульно-постової служби, спеціального призначення); Управління державної охорони України, Державна кримінально-виконавча служба України.

Об'єктами охорони правопорядку є: життєво важливі інтереси людини і громадянина, законні права і свободи громадян, життя, здоров'я громадян, життєво важливі інтереси суспільства і держави; національні інтереси, державний суверенітет, територіальна цілісність України, власність, природне середовище, конституційний лад, економічний, науково-технічний, оборонний потенціал України, державний кордон України та її виключна (морська) економічна зона, правопорядок у Збройних Сил України, органи державної влади України, важливі посадові особи та об'єкти.

Об'єктами службово-бойової діяльності СОПр є: особи, злочинні групи та організовані злочинні формування, що мають намір здійснити, здійснюють чи здійснили злочини проти основ національної безпеки України (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; державна зрада; посягання на життя державного чи громадського діяча; диверсія; шпигунство) [6, ст. 109–114] та проти громадської безпеки (створення злочинної організації; сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності; бандитизм; терористичний акт; знищення чи пошкодження об'єктів власності; створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення; викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем; незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів; погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали; незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин) [6, ст. 255–270]; порушники громадського

порядку і громадської безпеки під час проведення масових заходів; порушники режиму в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах; порушники державного кордону; порушники правових режимів надзвичайного чи воєнного стану.

Основні принципи службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку впливають із загальних принципів забезпечення національної безпеки [7, ст. 5] і з урахуванням специфіки правоохоронної діяльності формулюються так:

– *пріоритет прав і свобод людини і громадянина;*

– *верховенство права;*

– *пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;*

– *своєчасність і адекватність заходів захисту державних інтересів реальним і потенційним загрозам у державній та внутрішньополітичній сферах;*

– *чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні внутрішньої безпеки;*

– *демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки;*

– *використання в інтересах охорони правопорядку в Україні міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.*

Виходячи із загальновизнаного і конституційно затвердженого принципу верховенства права в Україні службово-бойова діяльність СОПр базується на законодавчо визначених принципах поваги до особи, її прав і свобод; соціальної справедливості; поєднання єдиноначальності і колегіальності; безперервності; поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності; взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, трудовими колективами, населенням; позапартійності; відкритості для демократичного цивільного контролю [10–14].

Як було зазначено, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом повинні постійно перебувати в готовності до застосування сили як виключного способу виконання спеціальних завдань. Тому принципи і методи воєнного мистецтва для них не втрачають своєї важливості, а для внутрішніх військ вони повинні бути керівними. Отже, однією із закономірностей є залежність теорії і практики

СБД СОПр від сучасних досягнень воєнної науки і, насамперед, теорії воєнного мистецтва. Із цієї закономірності випливає потреба в її узгодженості з *воєнним мистецтвом*. Воєнне ж мистецтво диктує такі принципи, як:

– *постійне підтримання сил і засобів у високій бойовій готовності;*

– *захоплення й утримання ініціативи шляхом рішучого ведення службово-бойових дій з моменту зародження конфлікту;*

– *досягнення поставлених цілей спільними зусиллями правоохоронних органів та військових формувань спеціального призначення різної підпорядкованості;*

– *зосередження головних зусиль СОПр на найбільш небезпечному напрямку, у найбільш небезпечному для безпеки держави районі та ін.*

Ефективність спільного застосування окремих органів і підрозділів різної відомчої підпорядкованості можливе лише при організації належної взаємодії, що особливо важливо під час виконання завдань в умовах надзвичайного чи воєнного стану, при веденні територіальної оборони, особливо з участю в спеціальних операціях із захисту внутрішньої безпеки України. Взаємодія може бути структурною, функціональною і здійснюватися у просторі і часі. Звідси випливає *принцип структурно-функціональної та просторово-часової взаємодії*.

Як переконує міжнародний досвід, незважаючи на значні сили, що зазвичай залучаються до локалізації, припинення і ліквідації надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру, припинення протиправної діяльності незаконних збройних формувань, співвідношення сил дуже часто складається на користь незаконно утворених формувань. Такі формування, користуючись підтримкою антиурядово налаштованого населення, мають доволі значні можливості щодо розвідки.

Зазначений результат настільки стійкий, що може розглядатись як вияв закономірності. Ця закономірність зумовлює *принцип посилення всіх видів розвідки і контррозвідки в умовах правового режиму надзвичайного стану, в умовах та районах надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру*.

Форми і способи службово-бойових дій повинні розроблятися шляхом раціонального поєднання форм і способів службово-бойових дій правоохоронних органів різних відомств.

Безсумнівно, що в процесі такого синтезу з'являються нові форми і способи, які будуть притаманні виключно службово-бойовим діям СОПр у цілому.

Цілком очевидно, що форми і способи такої, хоча й багатоаспектної, але цілеспрямованої спільної діяльності різних відомств повинні мати відповідне наукове обґрунтування.

Нормативно-правове регулювання службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку. Правовою основою службово-бойової діяльності СОПр є Конституція України [15], закони України “Про Службу безпеки України” [12], “Про міліцію” [10], “Про Державну прикордонну службу України” [13], “Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України” [11], “Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб” [14], укази та інші акти Президента України; постанови Верховної Ради України; постанови та інші акти Кабінету Міністрів України; міжнародні договори України; Загальна декларація прав людини; відповідні міжнародні правові акти та норми, визнані Україною; інші законодавчі акти України; відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, що регулюють відносини суб'єктів службово-бойової діяльності у сфері охорони правопорядку.

Можна сказати, що службово-бойові дії ведуться у нормативно-правовому (статутному), інформаційному, контррозвідувальному, контрдиверсійному, екологічному, структурному, функціональному просторах. Підпорядкування цих дій одній меті – виконання службово-бойового завдання, узгодження їх у часі і зосередження у фізичному просторі дозволяє одержати істотну перевагу над противником (об'єктом службово-бойової діяльності) і досягти найбільшого їх результату. При цьому згідно з принципом верховенства права головним, визначальним простором дій для СОПр є нормативно-правовий простір.

На відміну від звичайних воєнних (бойових) дій суб'єкт СБД, окрім норм міжнародного гуманітарного права, повинен дотримуватися вимог статей 36 та 39 Кримінального кодексу України [6] щодо необхідної оборони та крайньої необхідності.

Необхідною обороною називаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного

посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. Не є перевищенням меж необхідної оборони застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає [6, ст. 36].

Дії у стані крайньої необхідності виконуються для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо ця небезпека в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності. Перевищенням меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода [6, ст. 39].

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Разом з тим в умовах правових режимів надзвичайного [16] чи воєнного [17] стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55 – 63 Конституції України [15, ст. 64].

Таким чином, дії правоохоронців у нормативно-правовому просторі є досить обмеженими.

Статутний простір, будучи підмножиною нормативно-правового простору, найбільш чітко і, як правило, однозначно визначає умови, за яких повинна здійснюватися та чи інша службово-бойова дія, практично не даючи її виконавцю свободи для маневру під час прийняття рішення.

Правовий простір залежно від умов надає суб'єкту СБД певну свободу вибору найбільш ефективного способу дій із множини можливих і не заборонених правом способів.

Зрозуміло, що визначений нами новий вид правоохоронної діяльності “Службово-бойова діяльність СОПр” потребує відповідного нормативно-правового регулювання.

Примусові дії, які є основним елементом службово-бойової діяльності, виконуються з використанням відповідних форм, способів,

тактичних прийомів виключно у нормативно-правовому просторі. Саме тому вдосконалювання організації службово-бойової діяльності, обґрунтування форм, способів і тактичних прийомів такого виду дій повинно бути юридично забезпечено. У зв'язку з цим предметом теорії службово-бойової діяльності сил та органів охорони правопорядку в галузі юридичних наук є удосконалення нормативно-правової бази їх службово-бойової діяльності.

Одним із найбільш раціональних шляхів підвищення ефективності функціонування системи правоохоронних органів спеціального призначення є вдосконалювання організації взаємодії її складників на всіх рівнях – від стратегічного до тактичного.

Зростання значущості взаємодії різнорідних сил під час спільного виконання службово-бойових завдань викликає потребу у більш глибокому дослідженні її сутності і змісту. Однак аналіз праць із зазначеної тематики свідчить про те, що в них не всі питання взаємодії (особливо в її прикладній частині, тобто в області організації) розкрито й аргументовано достатньою мірою [19].

Під час виконання службово-бойових завдань в умовах повсякденної діяльності, у разі ускладнення оперативної обстановки, за надзвичайних обставин та у надзвичайних ситуаціях природного і техногенного характеру, при забезпеченні правових режимів надзвичайного і воєнного стану та в особливий період виникають різноманітні форми і способи взаємодії.

Це потребує спеціальних наукових досліджень щодо їх систематизації та узагальнення для розроблення конкретних рекомендацій з організації і здійснення взаємодії залежно від зазначених умов між різними підрозділами служб у просторі та часі [20].

Іноземні держави, передусім ті, що реально зіткнулися з терористичними загрозами, дедалі більш широко залучають до боротьби з цим явищем національні збройні сили. Зокрема, розробляються нові форми і методи залучення до антитерористичних заходів збройних сил в різних державах. Це стосується США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Іспанії, Росії, Китаю, Австралії, Мексики та Грузії [21].

Для забезпечення службово-бойової діяльності СОПр в екстремальних умовах для вирішення надмірно складних службово-бойових завдань охорони правопорядку необхідно розробити та

затвердити державну систему визначення характеру і рівнів внутрішніх загроз та умов оперативної обстановки, які вимагатимуть застосування Збройних Сил для вирішення завдань локалізації та припинення внутрішнього збройного конфлікту, внести зміни до чинного законодавства України стосовно порядку та формату використання Збройних Сил у складі міжвідомчого тимчасового угруповання СОПр, передбачити здійснення цільової фахової підготовки сил і засобів, що залучаються до службово-бойових дій з охорони правопорядку; адаптувати та вдосконалити систему управління СБД СОПр з урахуванням залучення сил і засобів збройних сил. При цьому необхідно створити таку систему взаємодії із СОПр і збройних сил, щоб найбільш ефективно вирішувати питання міжвідомчої координації, між'юрисдикційної співпраці, обміну інформацією тощо.

З метою вдосконалення структурної взаємодії треба буде визначити склад сил та засобів інших органів виконавчої влади держави, які додатково можуть бути залучені для охорони правопорядку, а також умови оперативної обстановки, можливий склад сил та засобів Збройних Сил України, які можуть оперативно підпорядковуватися об'єднаному військовому командуванню СОПр для вирішення надмірно складних службово-бойових завдань.

З урахуванням наведених міркувань основними напрямками дослідження проблем нормативно-правового регулювання службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку можна вважати такі:

- 1) правопорядок, громадський порядок, громадська безпека, їх зміст та співвідношення;
- 2) система органів охорони правопорядку, сили охорони правопорядку: склад, структура, адміністрація;
- 3) нормативно-правове визначення статусу, повноважень, компетенції суб'єктів службово-бойової діяльності;
- 4) теоретико-правові засади службово-бойової діяльності сил та органів охорони правопорядку;
- 5) нормативно-правова база службово-бойової діяльності сил та органів охорони правопорядку;
- 6) імплементація норм міжнародного права нормативно-правової бази іноземних держав у законодавчу та нормативну базу, яка регламентує службово-бойову діяльність сил та органів охорони правопорядку України;
- 7) встановлення взаємної узгодженості відомчих нормативно-правових і директивних документів, що визначають порядок

залучення органів, сил і засобів до спільного виконання службово-бойових завдань; 8) особливості обґрунтування, підготовки та правові механізми підписання міждержавних чи міжурядових угод у галузі службово-бойової діяльності з правоохоронними центральними органами виконавчої влади спеціального призначення та цими органами й організаціями; 9) нормативно-правова база, що регламентує порядок і способи взаємодії органів та підрозділів різних відомств під час спільного виконання службово-бойових завдань з охорони правопорядку; 10) нормативно-правова база, що регламентує порядок і способи взаємодії правоохоронних органів спеціального призначення України із спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом; 11) правове забезпечення діяльності сил охорони правопорядку у ході виконання міжнародних миротворчих місій; 12) специфіка діяльності сил охорони правопорядку в умовах правових режимів надзвичайного та воєнного стану; 13) правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності сил охорони правопорядку; 14) правове регулювання матеріально-технічного забезпечення діяльності сил охорони правопорядку; 15) нормативно-правове визначення складу сил та засобів органів виконавчої влади держави, які додатково можуть бути залучені до охорони правопорядку; 16) підготовка проектів міжнародних договорів України, підготовка і подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом; 17) встановлення правової регламентації застосування силами охорони правопорядку державного примусу, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї; 18) нормативно-правове визначення підстав та принципів застосування Збройних Сил України у сфері внутрішньої безпеки та організації взаємодії сил охорони правопорядку і Збройних Сил України під час виконання складних службово-бойових завдань; 19) нормативно-правове визначення змісту, організації і тактики протидії посяганням окремих організацій, груп та осіб на державні інтереси України; 20) кадрове забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 21) юридична відповідальність за порушення правил у сфері забезпечення правопорядку; 22) правові основи розроблення та застосування зброї несмертельної (електромагнітної, електричної, плазмової,

пучкової, акустичної, кінетичної, геофізичної; радіологічної; психотропної; біологічної; хімічної та ін.) дії, маніпуляційного та інформаційно-психологічного впливу.

Таким чином, нормативно-правове регулювання службово-бойової діяльності СОПр складає окремий розділ теорії службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку. У цьому розділі проводяться дослідження та обґрунтування правових, організаційно-управлінських основ службово-бойової діяльності як державної форми забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань; нормативно-правове визначення сутності та змісту, організації і тактики протидії посяганням окремих організацій, груп та осіб на державні інтереси України; нормативно-правовий моніторинг форм та способів застосування підрозділів з патрулювання, охорони; особливого, спеціального призначення, по боротьбі з тероризмом та інших підрозділів правоохоронних органів і їх передбачених законом озброєних формувань.

Державне управління у сфері охорони правопорядку. Розбудова, розвиток та реформування правоохоронних органів спеціального призначення та сил охорони правопорядку в цілому, правове регулювання їх службово-бойової діяльності в межах держави є предметом також і теорії державного управління. Ця теза підтверджується й нормативно-правовими документами, що регулюють наукову та науково-технічну діяльність у сферах державної безпеки.

Основними нормативно-правовими документами, що визначають зміст наукової та науково-технічної діяльності у сферах державної безпеки України та державного управління, є Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [1], Національний класифікатор України ДК 009:2005 Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД) [22], Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника [4], Перелік наукових спеціальностей, за якими проводиться присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, затверджений наказом ВАК України (ПНС) [5], та Державний класифікатор України ДК 015-97 Класифікація видів науково-технічної діяльності (КВНТД) [23].

Зазначені документи відображають практично всі види діяльності у галузях державного управління та державної безпеки.

Класифікатор КВНТД деталізує КВЕД і поділяється на два класи: “Дослідження та

розробки в галузі природничих і технічних наук” і “Дослідження та розробки у галузі гуманітарних і суспільних наук”. При цьому група досліджень та розробок у галузі військових наук включена до підкласу технічних наук, а групи досліджень та розробок у галузях національної безпеки та державного управління – до підкласу суспільних наук.

Разом з тим такі види діяльності, як охорона громадського порядку та безпеки (правопорядку), забезпечення безпеки населення в надзвичайних ситуаціях, віднесені до розділу “Державне управління” Класифікатора видів економічної діяльності.

Необхідність наукового аналізу державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України як окремого об’єкта самостійних теоретичних досліджень обґрунтована також у [25].

Відповідно до принципу структурно-функціональної та просторово-часової взаємодії дослідженню підлягають процеси взаємодії та координації дій суб’єктів службово-бойової діяльності як між собою, так і з державними органами виконавчої влади, місцевими адміністраціями, органами місцевого самоврядування та з громадськістю, а також налагодження взаємовідносин правоохоронних центральних органів виконавчої влади спеціального призначення у сфері охорони правопорядку та боротьби з тероризмом з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями.

Значну роль у службово-бойовій діяльності СОПр відіграють місцеві державні адміністрації, які в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян [26, ст. 2]. До відання місцевих державних адміністрацій у межах і формах, визначених Конституцією і законами України, належить забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; оборонної роботи та мобілізаційної підготовки [26, ст. 13].

Місцева державна адміністрація: забезпечує здійснення заходів щодо охорони громадської безпеки, громадського порядку, боротьби зі злочинністю [26, ст. 25]; оголошує у разі стихійного лиха, аварій, катастроф, епідемій, епізоотій, пожеж, інших надзвичайних подій зони надзвичайної ситуації [27, ст. 25]; здійснює передбачені законодавством заходи, пов’язані з

підтриманням у них громадського порядку, врятуванням життя людей, захистом їх здоров’я і прав, збереженням матеріальних цінностей [26, ст. 25]. Тому зазначений розділ обов’язково має досліджувати спеціальні механізми діяльності місцевих адміністрацій у сфері охорони правопорядку.

Кожен суб’єкт службово-бойової діяльності має характерні особливості, які відрізняють його дії від дій інших суб’єктів. Але найбільш специфічною є оперативно-службова та службово-бойова діяльність Державної прикордонної служби України. Тому теорія і практика охорони державного кордону, теоретико-методологічні засади розбудови системи охорони державного кордону в інтересах підвищення рівня національної безпеки України, інші питання забезпечення прикордонної безпеки повинні стати окремими елементами об’єкта дослідження проблем державного управління у сфері охорони правопорядку в прикордонній смузі та у контрольованих прикордонних районах.

Конкретизуючи викладене, визначимо такі напрями дослідження проблем державного управління у сфері охорони правопорядку:

- 1) охорона правопорядку як об’єкт державного управління, державні правоохоронні органи як органи управління охороною правопорядку;
- 2) система державного управління охороною правопорядку (органи управління охороною правопорядку, сили та органи охорони правопорядку, об’єкти охорони правопорядку);
- 3) організаційно-правові засади оперативно-службового та службово-бойового застосування правоохоронних органів спеціального призначення у сфері охорони правопорядку, форми, методи та механізми державного управління силами та органами охорони правопорядку;
- 4) методи і способи оцінювання та забезпечення ефективності функціонування органів та механізмів державного управління, обґрунтованості, оперативності і законності державно-управлінських рішень та дій у сфері охорони правопорядку;
- 5) інформаційні технології й інформаційно-аналітичне забезпечення державного управління у сфері охорони правопорядку;
- 6) спеціальні механізми державного управління діяльністю органів виконавчої влади щодо виконання загальнодержавних військових і спеціальних заходів, що здійснюються силами охорони

правопорядку в особливий період; 7) моделювання й оптимізація діяльності систем корпоративної безпеки, регулювання діяльності недержавних органів і установ охорони правопорядку; 8) оборонна робота та мобілізаційна підготовка органів державної влади та місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій; 9) механізми та організація взаємодії органів та підрозділів сил охорони правопорядку з органами державної виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування та з громадськістю, у повсякденній діяльності та за надзвичайних обставин (ситуацій); 10) принципи і механізми, порядок і способи взаємодії правоохоронних органів спеціального призначення України із спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями; 11) спеціальні державні механізми забезпечення виконання силами охорони правопорядку повноважень щодо боротьби з тероризмом; координація діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до антитерористичних операцій; 12) основи службово-бойового застосування сил охорони правопорядку у антитерористичних операціях; 13) теоретико-методологічні засади розбудови системи охорони державного кордону в інтересах підвищення рівня національної безпеки України; 14) спеціальні механізми державного управління діяльністю органів місцевого самоврядування щодо сприяння у підтриманні відповідного режиму в прикордонній смузі та у контрольованих прикордонних районах; 15) державні механізми посилення охорони громадської безпеки, важливих об'єктів, державного кордону та виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу України в умовах надзвичайних ситуацій, під час здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану та воєнного стану, надання допомоги іншим державам, у загрозовий період та у разі початку війни (збройного конфлікту); 16) методи оцінювання ризиків та кримінального аналізу, механізмів державного та регіонального моніторингу оперативної обстановки в регіонах, на державному кордоні України, в окремих галузях економічної діяльності у повсякденних умовах, за надзвичайних обставин (ситуацій), під час здійснення заходів надзвичайного та воєнного стану, надання допомоги іншим державам, у загрозовий період та у разі початку війни

(збройного конфлікту); 17) механізми державного і цивільного контролю у сфері охорони правопорядку; 18) державні механізми організації підготовки та проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань органів та спеціальних підрозділів сил охорони правопорядку; 19) теоретико-методологічні засади реформування правоохоронних органів спеціального призначення; 20) організаційно-методичні засади участі окремих підрозділів сил охорони правопорядку у заходах з міжнародного співробітництва та у міжнародних миротворчих операціях; 21) система підготовки та перепідготовки наукових і науково-педагогічних та педагогічних кадрів для сил охорони правопорядку; 22) історичні закономірності та особливості розбудови державних органів та сил охорони правопорядку, розвитку теорії та практики державної правоохоронної діяльності; 23) підвищення якості спеціальної фізичної підготовки працівників та військовослужбовців у системі професійної підготовки та підготовки кадрів сил охорони правопорядку; 24) розвиток міжнародного співробітництва місцевих державних адміністрацій у галузях економіки, захисту прав людини, боротьби з тероризмом, екологічної безпеки, охорони здоров'я, науки, освіти, культури, туризму, фізкультури і спорту.

Таким чином, змістом державного управління у сфері охорони правопорядку є дослідження теоретико-методологічних засад державного управління силами охорони правопорядку як цілеспрямованого впливу держави на стан і розвиток суспільних процесів і відносин з метою досягнення цілей і реалізації функцій держави через діяльність СОПр та їх взаємодію з органами державної влади і в межах визначених законом повноважень органами місцевого самоврядування, теоретико-методологічне обґрунтування механізмів державного управління силами охорони правопорядку, адміністративно-організаційних напрямів їх побудови та реформування.

Підготовка та застосування сил охорони правопорядку з використанням правоохоронних та військових методів. Основними службово-бойовими завданнями СОПр з використанням військових методів є: забезпечення громадської безпеки у разі загрози масових заворушень; охорона та оборона особливо важливих об'єктів; супроводження, охорона та оборона спеціальних вантажів; підтримання режиму надзвичайного стану; підтримання режиму воєнного стану;

боротьба з криміналістичними групами; боротьба з терористичними групами, боротьба з незаконними збройними формуваннями; боротьба з диверсійно-розвідувальними групами сил спеціальних операцій противника; захист територіальної цілісності, державного суверенітету, економічних основ, державного устрою України.

Ці завдання породжують низку наукових проблем у галузі оперативного застосування і тактики у службово-бойовій діяльності СОПр.

Мистецтво збройної боротьби за досить короткий час зазнало великих змін. Збройні Сили України здебільшого готуються до конфліктів малої інтенсивності, а не до великомасштабної війни, як було раніше. Розробляються нові розділи тактики, зокрема тактика малих підрозділів. Оперативне мистецтво включає до свого арсеналу операції Об'єднаних сил швидкого реагування – сил, що практично мають подвійне призначення: для відбиття агресії ззовні та для реагування на ускладнення обстановки як у прикордонних районах, так і всередині країни.

Отже, існує тенденція наближення теорії воєнного мистецтва до практики реагування на внутрішні загрози [28].

Основною військовою силою, що призначена й обмежено здатна вести локальні бойові дії з незаконними збройними формуваннями в обмеженому районі країни, є внутрішні війська МВС України.

Світовий досвід ведення локальних війн і перебігу збройних конфліктів переконує в тому, що може настати час, коли необхідним буде широкомасштабне застосування частин та з'єднань ВВ для забезпечення внутрішньої безпеки держави. Для цього поряд із тактикою ВВ як мистецтвом службово-бойових дій потрібно мати теорію і практику оперативного застосування внутрішніх військ як мистецтво підготовки і ведення спеціальних широкомасштабних операцій із забезпечення державної безпеки України.

Звідси основними напрямками дослідження проблем підготовки та застосування сил охорони правопорядку з використанням правоохоронних та військових методів мають бути:

1) закономірності службово-бойової діяльності, їх взаємозв'язки із загальними законами збройної боротьби; 2) організаційні й тактичні засади службово-бойового застосування сил (підрозділів) охорони правопорядку у сфері

забезпечення державної безпеки України; 3) оперативно-тактичні вимоги до перспективних спеціальних технічних і програмних засобів, комплексів та систем оперативно-службової діяльності, службово-бойового впливу, охорони та фізичного захисту, забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 4) характер і зміст оперативно-службових, службово-бойових, бойових дій, способи їх підготовки і ведення в межах території України; 5) сценарії підготовки та проведення як самостійних, так і комплексних оперативно-тактичних командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань органів та спеціальних підрозділів сил охорони правопорядку; 6) підвищення якості тактичної, вогневої та службово-бойової фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ у системі професійної освіти та службово-бойової підготовки; 7) організація службово-бойової діяльності, форми, способи і тактичні прийоми службово-бойових дій спеціальних підрозділів сил охорони правопорядку; 8) методи організації і способи взаємодії сил охорони правопорядку з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами та іншими військовими формуваннями воєнної організації держави, а також із спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у разі охорони правопорядку та боротьби з тероризмом; 9) способи та засоби інформаційно-аналітичного забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 10) управління суб'єктами службово-бойової діяльності та їх взаємодія під час ведення ними службово-бойових дій; 11) напрямки вдосконалювання оперативного, бойового, технічного, тилового, морально-психологічного та медичного забезпечення службово-бойових дій, спеціальних заходів та дій, що проводяться силами охорони правопорядку в умовах повсякденної діяльності, за надзвичайних обставин (ситуацій), під час здійснення заходів правових режимів надзвичайного та воєнного стану, територіальної оборони, в особливий період та у ході збройного зіткнення всередині держави; 12) методи оцінювання можливостей суб'єктів службово-бойової діяльності та ефективності службово-бойових дій; 13) організаційні

структури та склад сил та засобів формувань і органів для здійснення службово-бойової діяльності та угруповань сил для здійснення спеціальних заходів і дій; 14) напрямки вдосконалювання організаційно-штатних структур частин та підрозділів сил охорони правопорядку, системи їх комплектування особовим складом, способів підготовки до службово-бойових дій, перепідготовки та підвищення кваліфікації суб'єктів службово-бойової діяльності; способів мобілізаційної підготовки і мобілізації сил охорони правопорядку; 15) форми і способи охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, охорони та оборони важливих державних об'єктів, спеціальних та військових вантажів, організації та несення внутрішньої, вартової і патрульно-постової служб, служби з конвоювання та екстрадиції, режимно-комендантської і режимно-карантинної служби, охорони підприємств, установ та організацій тощо; 16) форми і способи службово-бойових дій в умовах надзвичайних обставин, правових режимів надзвичайного і воєнного стану, у тому числі під час проведення аварійно-рятувальних, контрдиверсійних, антитерористичних, інформаційно-психологічних спеціальних заходів та операцій; 17) організація роботи підрозділів інженерно-технічного забезпечення пошуку, локалізації та знешкодження вибухонебезпечних предметів, вибухових речовин та радіоактивних матеріалів; 18) технології дресирування, принципи та способи індивідуального і групового використання у службово-бойовій діяльності сил охорони правопорядку спеціально навчених тварин; 19) форми і способи службово-бойових дій при локалізації та припиненні внутрішніх збройних конфліктів; 20) форми і способи службово-бойової діяльності при веденні територіальної оборони, виконанні заходів з цивільного захисту населення, організації партизанської боротьби на територіях, що окуповані противником; 21) форми і способи охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки, миротворчої діяльності сил охорони правопорядку у складі міжнародних миротворчих сил, методи забезпечення функціональної сумісності сил охорони правопорядку з аналогічними силами зарубіжних держав; 22) моделювання службово-бойових дій, процесів управління ними та їх усебічного забезпечення; 23) розроблення ефективних моделей застосування заходів фізичного впливу,

спеціальних засобів та вогнепальної зброї працівниками та військовослужбовцями органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків; 24) історичні закономірності й особливості будівництва та застосування формувань з функціями забезпечення внутрішньої безпеки держави та охорони правопорядку.

Отже, у наведеному розділі "Підготовка та застосування сил охорони правопорядку з використанням правоохоронних та військових методів" методами військових наук вивчаються і досліджуються закономірності, характер і зміст дій сил, що залучаються для забезпечення територіальної цілісності держави, її конституційного ладу, громадської безпеки, законності і правопорядку, охорони й оборони особливо важливих об'єктів, боротьби з організованою злочинністю та тероризмом, і розробляються форми і способи застосування цих сил у плановому, регулярному порядку та під час проведення спеціальних заходів і дій (операцій) за надзвичайних обставин з використанням правоохоронних, військових та інших методів.

Науково-технічні та технологічні проблеми службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку. Для здійснення службово-бойової діяльності сили охорони правопорядку використовують (застосовують) різноманітні **технічні, програмно-апаратні та програмні засоби** (прилади, апарати, пристрої, програми оцінювання та прогнозування оперативної обстановки, програми побудови адаптивних раціональних маршрутів пересування сил, окремі математичні моделі службово-бойових дій тощо), **комплекси** (спеціальні машини, навчально-тренувальні комплекси, штабні математичні моделі, комплексні математичні моделі спеціальних операцій тощо), **системи** (системи інженерних укріплень, системи спостереження, системи контрдиверсійного захисту важливих об'єктів, системи стільникового зв'язку, аерокосмічні навігаційні системи, інформаційно-аналітичні системи, автоматизовані системи управління, геоінформаційні системи, системи підтримки рішень та ін.).

Для зручності об'єднаємо ці засоби назвою "техніка охорони правопорядку".

Техніка охорони правопорядку включає технічні засоби, комплекси, системи, використання (застосування) яких у відповідному сполученні дозволяє у будь-яких умовах з достатньою ефективністю виконувати весь комплекс дій, необхідних для виконання службово-бойових завдань.

Кожен із видів службово-бойової діяльності залежно від масштабу, правового режиму, що введений на території дій (мирний час, правовий режим надзвичайного або воєнного стану) може бути реалізований шляхом застосування різних засобів, комплексів та систем техніки охорони правопорядку.

Усі різноманітні засоби, комплекси та системи техніки охорони правопорядку поділено на чотири групи:

1) технічні та програмні засоби, комплекси та системи забезпечення оперативної діяльності сил та органів охорони правопорядку;

2) технічні та програмні засоби, комплекси та системи фізичного та інформаційного впливу на об'єкти службово-бойової діяльності;

3) технічні та програмні засоби, комплекси та системи фізичного та інформаційного захисту об'єктів охорони правопорядку;

4) технічні та програмні засоби, комплекси та системи забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку.

1. В оперативній та розшуковій діяльності сили та органи охорони правопорядку застосовують такі технічні засоби, комплекси та системи:

– технічні та програмні засоби, комплекси та системи автоматичної радіо- та радіотехнічної розвідки; виявлення цілей (радіоелектронні, інфрачервоні, оптичні, гідроакустичні); відеозапису та відтворення відеосигналів; візуального спостереження у громадських місцях; дистанційного виявлення вибухових речовин і матеріалів; дистанційного виявлення отруйних речовин; запису та відтворення звуку; негласного отримання інформації; перехоплення переговорів; підслухування; пошуку об'єктів у заданому районі; спостереження (візуального, гідролокаційного, радіолокаційного, телевізійного тощо); забезпечення передавання розвідувальної інформації; управління розвідкою; фото-, кіно- і відеозйомки; розвідки [апарати, машини та виготовлені з їх використанням обладнання або технічні системи, а також інструменти і речовини, призначені для: одержання розвідувальної інформації шляхом контролю поверхні Землі, повітряного (космічного) простору й окремих об'єктів, а також випромінювань різної природи; добування розвідувальної інформації з каналів електрозв'язку, інформаційних систем та окремих технічних модулів оброблення інформації; подолання технічного і криптографічного захисту

розвідувальної інформації; негласного спостереження за об'єктами, що становлять інтерес для розвідувальних органів як джерела розвідувальної інформації];

– інші технічні та програмні засоби, комплекси та системи забезпечення оперативної та розшукової діяльності сил та органів охорони правопорядку.

2. Для фізичного та інформаційного впливу на об'єкти службово-бойової діяльності використовуються такі технічні засоби, комплекси та системи:

– технічні та програмні засоби, комплекси та системи функціонального тимчасового подавлення та несмертельної (керованої) дії [електромагнітні (електромагнітного імпульсу, радіочастотні, низькочастотні, оптичні – лазерні, некогерентного випромінювання) та ін.), електричні, плазмові, пучкові, акустичні, кінетичні, геофізичні; радіологічні; психотропні; біологічні; хімічні та ін.]; маніпуляційного, інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу;

– службово-бойові собаки, інші спеціально навчені тварини;

– авіаційні засоби (спеціальні гелікоптери, літаки, ударні безпілотні літальні апарати);

– плавзасоби (кораблі спеціального призначення, судна спеціальні, апарати глибоководні);

– машини військові спеціальні колісні, водомети, командно-штабні машини;

– пристрої і предмети, що конструктивно призначені для ураження живої сили чи інших цілей, а також для подачі сигналів (стрілецька зброя, холодна, холодна метална, пневматична і газова зброя, мінно-вибухові засоби, боєприпаси, несмертельні боєприпаси тощо);

– отруйні радіоактивні сильнодіючі хімічні речовини і матеріали;

– інші технічні засоби, комплекси, системи фізичного та інформаційного впливу на об'єкти службово-бойової діяльності.

3. Фізичний та інформаційний захист об'єктів охорони правопорядку здійснюється із застосуванням таких технічних засобів, комплексів та систем:

– технічні та програмні засоби, комплекси та системи виявлення та ідентифікації фізичних осіб, забезпечення безпеки на транспорті, забезпечення пропускового і внутрішньооб'єктового режимів, захисту ліній і

каналів зв'язку, криптографічного захисту інформації, шифрування інформації, пропускового і внутрішньооб'єктового режимів, охорони, захисту апаратури, захисту ліній і каналів зв'язку, засекречування технічних засобів зв'язку, протидії засобам виявлення цілей (радіоелектронним, інфрачервоним, оптичним, гідроакустичним тощо), протидії засобам зв'язку та радіорозвідки противника, виготовлення ключових даних або ключових документів та управління ключовими даними, що використовуються в спеціальних технічних засобах криптографічного захисту інформації; виявлення і припинення роботи радіоелектронних пристроїв, шифрування, охоронного призначення;

– технічні та програмні засоби і комплекси протипожежної охорони, захисту приміщень і об'єктів, захисту інформації, виявлення сильнодіючих хімічних речовин, вибухових речовин і матеріалів, отруйних хімічних речовин, радіоактивних речовин і матеріалів;

– технічні та програмні засоби захисту від несанкціонованої модифікації та захисту інформації від несанкціонованого доступу (у тому числі розмежування доступу до ресурсів електронно-обчислювальної техніки), у яких реалізовані алгоритми криптографічного перетворення інформації); дистанційного ведення переговорів, захисту від нав'язування неправдивої інформації, захисту апаратури, контролювання доступу, телевідеоспостереження;

– засоби екіпіровки, індивідуального захисту та активної оборони, виявлення заборонених для пронесення (провезення) речей, зброї, виявлення несанкціонованих переміщень;

– інші спеціальні технічні та програмні засоби, комплекси, системи фізичного та інформаційного захисту об'єктів охорони правопорядку.

4. Технічні та програмні засоби, комплекси, системи забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку включають:

– технічні та програмні засоби інформаційно-аналітичного забезпечення, автоматизованого (автоматичного) оброблення даних, навчально-тренувальні, радіонавігаційні, передачі даних;

– технічні засоби зв'язку (проводового, телефонного, телеграфного, факсимільного, радіозв'язку, оперативного, сигнальні засоби тощо), інженерного забезпечення (інженерні споруди, інженерно-технічні засоби, переносні інженерні загородження та ін.), комплексного технічного контролю, криміналістичної техніки, організації дорожнього руху, маскуванню та

пересування (на місцевості, у повітрі, на воді, під водою);

– технічні засоби доставки, евакуації;

– плавзасоби (цивільні судна, швидкохідні катери, мотоботи, надувні гумові човни, підводні човни, плоти, сейнери, легковололазні костюми, що дозволяють йти по дну);

– інші технічні та програмні засоби, комплекси та системи забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку.

Основними напрямками дослідження науково-технічних та технологічних проблем службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку слід вважати:

1) способи технічного забезпечення оперативного розшуку, фізичного та інформаційного впливу на об'єкти службово-бойової діяльності, фізичного та інформаційного захисту об'єктів охорони правопорядку, інформаційно-аналітичного, бойового, технічного, тилового, морально-психологічного та медичного забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 2) наукове обґрунтування та прогнозування перспектив розвитку службово-бойової техніки (технічних та програмних засобів, комплексів та систем оперативного розшуку, фізичного та інформаційного впливу на об'єкти службово-бойової діяльності, фізичного та інформаційного захисту об'єктів охорони правопорядку, інформаційно-аналітичного, бойового, технічного, тилового, морально-психологічного та медичного забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку); 3) обґрунтування вимог до тактико-технічних характеристик засобів, комплексів та систем охорони правопорядку; 4) нові фізичні принципи і способи побудови перспективних засобів, комплексів та систем охорони правопорядку; 5) теоретичні засади аналізу, синтезу й оптимізації структури та характеристик засобів, комплексів та систем охорони правопорядку; 6) створення нових, удосконалення, поліпшення тактико-технічних, експлуатаційних, економічних, екологічних, ергономічних та інших характеристик існуючих засобів, комплексів та систем охорони правопорядку; 7) методи фізичного та математичного моделювання функціонування, застосування, оцінювання ефективності бойового застосування засобів, комплексів та систем охорони правопорядку; 8) методи та засоби випробування, оцінювання і контролю характеристик та показників засобів, комплексів та систем охорони правопорядку;

9) проблеми модернізації і продовження терміну експлуатації засобів, комплексів та систем охорони правопорядку; 10) система забезпечення матеріальними засобами процесів експлуатації, зберігання, транспортування, відновлення та утилізації техніки охорони правопорядку; 11) навчально-тренувальні засоби, призначені для підготовки фахівців з експлуатації, відновлення та бойового застосування техніки охорони правопорядку; 12) проблеми стандартизації та метрологічного забезпечення техніки охорони правопорядку, а також службово-бойових дій і спеціальних операцій сил охорони правопорядку; 13) співробітництво з вітчизняними та іноземними суб'єктами діяльності у галузях розроблення, стандартизації, проектування, виробництва, монтажу й обслуговування техніки охорони правопорядку; 14) методи забезпечення технічної та функціональної сумісності технічних та програмних засобів, комплексів та систем сил охорони правопорядку з аналогічними засобами зарубіжних держав; 15) принципи побудови та способи застосування технічних засобів впливу на об'єкти службово-бойової діяльності, у результаті якого вони повністю чи частково (тимчасово) втрачають здатність виконувати свої функції за призначенням; 16) сучасні технології інформаційно-аналітичного забезпечення та підтримки прийняття рішень щодо організації та здійснення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку у повсякденних, звичайних умовах, за надзвичайних обставин (ситуацій), під час здійснення заходів правових режимів надзвичайного та воєнного стану, територіальної оборони, надання військової допомоги іншим державам, у загрозливий період та у разі початку війни (збройного конфлікту); 17) технології, призначені для застосування (використання) в інтересах державної безпеки та охорони правопорядку, з можливістю використання визначеної її частини (частини ресурсу) в інших сферах (технології подвійного призначення); 18) новітні технології забезпечення захисту та безпеки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку у штатних та екстремальних ситуаціях; 19) розробка спеціальних тренажерів для підвищення якості спеціальної фізичної підготовки працівників та військовослужбовців у системі професійної підготовки та підготовки кадрів сил охорони правопорядку.

Таким чином, змістом розділу “Науково-технічні та технологічні проблеми службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку” є дослідження теоретичних та прикладних проблем, що виникають на етапах розроблення, виробництва, експлуатації, відновлення технічних та програмних засобів, комплексів, систем охорони правопорядку, застосування яких у відповідному сполученні дозволяє у будь-яких умовах з достатньою ефективністю виконувати весь комплекс дій, необхідних для вирішення службово-бойових завдань.

Психологічні аспекти службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку. Специфіка діяльності СОПр, зростання їх ролі у підтриманні громадського порядку та протидії негативним проявам у суспільстві визначають необхідність посилення психологічного складника у забезпеченні ефективності їх функціонування.

Це потребує поглиблених психологічних досліджень:

– психологічних особливостей виконання службово-бойових завдань та ефективного управління їх здійсненням;

– психологічного забезпечення службово-бойової діяльності СОПр (професійного психологічного відбору, психологічної підготовки, супроводження);

– психологічних аспектів запобігання силовим діям, управління натовпом, психологічної протидії інформаційно-психологічному впливу на психіку військовослужбовців; професіоналізації військовослужбовців.

Психологічні проблеми службово-бойової діяльності СОПр у галузі психологічної науки, яка досліджує психологічні закономірності змін і відновлення психічної діяльності особистості в особливих умовах, що є екстремальними за своїм характером, пов'язані з дією стрес-факторів підвищеної інтенсивності і несуть у собі, головним чином, безпосередню небезпеку для життя та здоров'я її суб'єкта, пов'язані з безпосереднім ризиком чи загрозою для його життя та здоров'я під час та після виконання службово-бойових завдань, а також пов'язані з цими змінами аспекти психологічного забезпечення службово-бойової діяльності СОПр.

Отже, об'єктом дослідження психологічних проблем службово-бойової діяльності СОПр є факти і закономірності

формування, функціонування суб'єктів діяльності (індивідуальних, групових) у різнобічних умовах середовища, а її предметом – дослідження процесів, що характеризують суб'єкта діяльності (індивідуального, групового) у відповідних середовищах перебування.

Узагальнюючи, можна виділити окремі напрями дослідження психологічних проблем службово-бойової діяльності СОПР:

1) методи психологічної оцінки та прогнозування ефективності виконання завдань суб'єктами службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 2) психічна усталеність та надійність діяльності особистості та її вплив на ефективність виконання службово-бойових завдань за надзвичайних обставин; 3) зміст психологічного забезпечення службово-бойових дій суб'єктів службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 4) психологічні механізми зниження дезадаптивних впливів професійної діяльності на особистість; 5) напрями, методи, чинники психологічної протидії інформаційно-психологічному та маніпулятивному впливам на свідомість суб'єктів службово-бойової діяльності у ході виконання службово-бойових завдань; 6) шляхи надання психологічної допомоги суб'єктам службово-бойової діяльності під час виконання службово-бойових завдань в особливих умовах; 7) психологічні аспекти управління натовпом, ідентифікації особистості злочинця та злочинної групи; 8) соціально-психологічні механізми вдосконалювання управління суб'єктами службово-бойової діяльності та їх взаємодії під час виконання службово-бойових завдань, а також взаємодії із спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом; 9) психологічні особливості взаємних стосунків суб'єктів та об'єктів службово-бойової діяльності; 10) методи, форми, засоби вдосконалювання психологічної підготовки суб'єктів службово-бойової діяльності до дій з охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки, оборони особливо важливих об'єктів, боротьби з організованою злочинністю та тероризмом під час виконання завдань в умовах надзвичайних обставин (ситуацій), правового режиму надзвичайного і воєнного стану; 11) методи, форми, засоби вдосконалювання психологічної підготовки суб'єктів службово-бойової діяльності до участі у складі миротворчих сил (миротворчого контингенту, миротворчого персоналу) у миротворчих спеціальних операціях;

12) психологічні аспекти вдосконалювання професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців сил охорони правопорядку; 13) способи та засоби регуляції функціонального стану суб'єктів службово-бойової діяльності; 14) особливості психореабілітації суб'єктів службово-бойової діяльності після виконання службово-бойових завдань в екстремальних умовах; 15) професійно-психологічний відбір кандидатів на службу в правоохоронні органи та підрозділи сил охорони правопорядку та шляхи оптимізації їх професійного становлення; 16) форми і способи формування психологічної готовності суб'єктів службово-бойової діяльності до виконання службово-бойових завдань; 17) негативні психічні стани суб'єктів службово-бойової діяльності у періоди підготовки, проведення та після завершення виконання службово-бойових завдань і шляхи їх корегування; 18) психологічні наслідки для суб'єктів службово-бойової діяльності у разі застосування ними зброї та спеціальних засобів.

Таким чином, методами психології вивчаються психологічні закономірності, характер і зміст психічної діяльності окремих військовослужбовців та оперативних працівників, функціональних груп різного призначення як суб'єктів службово-бойової діяльності та особливості їх взаємних стосунків з об'єктами службово-бойової діяльності; розробляються психологічні методи та засоби підвищення ефективності виконання службово-бойових завдань, протидії впливові стрес-факторів, які супроводжують дії суб'єктів службово-бойової діяльності і несуть загрозу їх життю та здоров'ю, а також пов'язані з цим способи і методики психодіагностики, психокорекції, психотерапії, психопрофілактики та психологічної реабілітації.

Психологічні проблеми службово-бойової діяльності СОПР тісно пов'язані з проблемами мовної комунікації. Тому дослідження проблем інформаційно-психологічного впливу на об'єкти службово-бойової діяльності повинно проводитися на стику двох наукових галузей – прикладної психології та прагматичної лінгвістики.

Мовно-комунікативні аспекти службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку. Процеси глобалізації, збільшення можливостей комунікації, розширення інформаційного простору порушили перед соціумом проблему щодо вторгнення у ментальний світ людини на рівні свідомого і підсвідомого, маніпулювання поведінкою індивідуумів. Особливої уваги

зазначена проблема потребує у зв'язку із службово-бойовою діяльністю сил охорони правопорядку. Тим часом саме цей аспект на сьогодні залишається поза полем зору науковців.

Маніпулятивний вплив здійснюється переважно засобами мови, його всебічне дослідження потребує зв'язку власне мовних, психологічних, культурологічних і когнітивних аспектів. Такий зв'язок забезпечують нові розділи мовознавства – *когнітивна лінгвістика* та *прагматична лінгвістика*, які за методами наукового аналізу та концептуальними принципами перебувають на перетині мовознавства і психології і базуються на результатах дослідження обох наук.

Дослідження мовного впливу і більш широко – мовної комунікації – є важливим і для забезпечення нормального морально-психологічного стану в органах та підрозділах сил охорони правопорядку. Нові реалії України – перехід на контрактну службу, служба в армії жінок, залучення цивільних фахівців до вирішення військових завдань – потребують ретельного дослідження проблем комунікації людей з різними комунікативними субкультурами: молодих офіцерів і старших за віком військовослужбовців за контрактом, які не мають офіцерських звань; військовослужбовців – чоловіків і жінок; військовослужбовців і цивільних. Аналіз проблем мовної комунікації сприятиме запобіганню стресовим ситуаціям, конфліктам, непорозумінням.

Важливою для службово-бойової діяльності сил правопорядку є проблема ідентифікації особистості за особливостями її мови, встановлення факту неістинних повідомлень за ознаками мовної поведінки тощо.

До переліку проблем, які розробляються в межах когнітивної лінгвістики та прагматичної лінгвістики, належить і багато інших, які безпосередньо стосуються сил охорони правопорядку. Передусім це мовні засоби розв'язання конфлікту: мова може розпалити або загострити конфлікт і нейтралізувати його. Відповідні питання вивчаються у лінгвістичній конфліктології. Не потребують коментарів мовні засоби ведення переговорів у нормальних і екстремальних умовах (у тому числі з терористами) – певний комплекс проблем уже давно розробляється риторикою та теорією комунікації.

Демократизація у всіх сферах суспільства порушила проблему озброєння військовослужбовців уміннями і навичками аргументації, переконання, ведення спору. Надзвичайно важливе значення це має для суб'єктів службово-бойової діяльності під час виконання ними завдань у миротворчих операціях.

Соціально важливим є і питання про комунікативні стратегії контролю над натовпом, спрямовані на запобігання силовим діям. Необхідність дослідження цього аспекту комунікації зумовлена особливостями життя суспільства у наш час. В умовах демократії сам факт утворення натовпу не повинен сприйматися як дивина чи зло. Проблема полягає в тому, щоб натовп не створив небезпеки для життя і здоров'я людей, щоб він не перетворився в стихійну некеровану і непередбачувану силу, яка все трощить на своєму шляху. При цьому контроль за натовпом має бути цивілізованим, таким, що не порушує права людей, не принижує їхньої гідності. У зв'язку з цим необхідні дослідження комплексу відповідних проблем.

Узагальнюючи викладене, можна визначити такі напрями дослідження проблем мовної комунікації у сфері охорони правопорядку [27]:

- 1) методи виявлення інформаційного маніпулятивного впливу на масову свідомість та соціальне мислення; критерії і способи виявлення неправди в комунікації;
- 2) комунікативні стратегії протидії провокаціям та маніпулятивному впливу на свідомість суб'єктів службово-бойової діяльності;
- 3) типи та особливості українських субкультур, комунікативні стратегії спілкування з представниками субкультур різних типів;
- 4) стратегії і тактики мовної поведінки в умовах конфліктної комунікації;
- 5) комунікативні стратегії в екстремальних умовах надзвичайних обставин та ситуацій, правового режиму надзвичайного і воєнного стану як засіб запобігання силовим діям;
- 6) комунікативні стратегії переговорів під час виконання службово-бойових завдань в умовах надзвичайних обставин, правових режимів надзвичайного і воєнного стану, у тому числі під час проведення аварійно-рятувальних, контрдиверсійних, антитерористичних, інформаційно-психологічних спеціальних заходів та операцій;
- 7) методи ідентифікації та характеристики особистості за особливостями її мови та мовної поведінки;
- 8) стратегії спілкування із ЗМІ в умовах сучасного

соціального контексту; 9) способи лінгвістичної експертизи мас-медійних текстів; 10) комунікативні стратегії спілкування з натовпом, людьми девіантної поведінки, злочинцями, ведення переговорів з терористами у різних умовах оперативної обстановки; 11) комунікативні методи спілкування з населенням, забезпечення функціональної сумісності сил охорони правопорядку з аналогічними силами зарубіжних держав, у тому числі різномовних підрозділів у складі миротворчих сил (миротворчого контингенту, миротворчого персоналу).

Таким чином, теорія службово-бойової діяльності СОПр в окремому розділі, присвяченому мовно-комунікативним аспектам, вивчає та досліджує закономірності, характер, зміст, принципи мовної комунікації у службово-бойовій діяльності СОПр, комунікативні чинники, що забезпечують успішність виконання службово-бойових завдань правоохоронними органами та військовими формуваннями (суб'єктами службово-бойової діяльності), які залучаються до забезпечення внутрішньої безпеки держави, і розробляє педагогічні технології формування комунікативної компетенції правоохоронців, а також комунікативні стратегії для їх застосування у діяльності СОПр у повсякденній службі та за надзвичайних обставин.

Висновки

1. Обґрунтовано та визначено службово-бойову діяльність сил охорони правопорядку як окремий вид правоохоронної діяльності, що проводиться за певними принципами з метою забезпечення внутрішньої безпеки держави і полягає у виконанні правоохоронних завдань переважно через їх службову діяльність правоохоронними методами, а у разі загострення обстановки – й військовими методами.

2. Суб'єктами службово-бойової діяльності СОПр є органи та озброєні формування правоохоронних центральних органів виконавчої влади спеціального призначення. Об'єктами службово-бойового впливу є порушники громадського порядку і громадської безпеки; особи, злочинні групи та організовані злочинні формування, що мають намір здійснити, здійснюють чи здійснили злочини проти основ державної безпеки України та проти громадської безпеки; порушники правових режимів надзвичайного чи воєнного стану.

3. Службово-бойова діяльність є окремим видом правоохоронної та правозастосовної діяльності органів і формувань держави і потребує застосування спеціальних наукових методів, які повною мірою не розробляються в рамках інших спеціальностей, що визначені Переліком спеціальностей ВАК України.

4. Теорія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку – галузь науки, що досліджує закономірності, характер і зміст службово-бойової діяльності, яка полягає у профілактичних, охоронних, режимних, захисних, ізоляційно-обмежувальних заходах та спеціальних діях (операціях) правоохоронних органів спеціального призначення та передбачених законом їх збройних формувань, з метою забезпечення законності, захисту прав і свобод людини, охорони прав і законних інтересів державних та недержавних установ і організацій, збереження Конституційного ладу, цілісності і державного суверенітету України, і розробляє механізми державного управління як цілеспрямованого впливу держави на стан і розвиток суспільних процесів і відносин з метою досягнення цілей і реалізації функцій держави через діяльність сил охорони правопорядку та їх взаємодію з органами державної влади та місцевого самоврядування; форми, способи, психологічні та мовно-комунікативні аспекти їх підготовки, застосування та забезпечення у плановому, регулярному порядку та під час проведення правоохоронних заходів (спеціальних операцій) за надзвичайних обставин (ситуацій), і розв'язує науково-технічні та технологічні проблеми, що виникають на етапах розроблення, виробництва, експлуатації, відновлення технічних систем, призначених для використання у службово-бойовій діяльності.

5. Теорія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку є комплексною наукою, яка асимілювала методи і способи досліджень у галузях юридичних наук, державного управління, військових, технічних, психологічних та філологічних наук.

6. Структура теорії складається із шести органічно взаємопов'язаних розділів: 1) Нормативно-правове регулювання службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 2) Державне управління у сфері охорони правопорядку; 3) Підготовка та застосування сил охорони правопорядку з використанням правоохоронних та військових методів; 4) Науково-технічні та технологічні проблеми службово-бойової діяльності сил охорони

правопорядку; 5) Психологічні аспекти службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 6) Мовно-комунікативні аспекти службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку, кожен з яких має єдину мету – удосконалення організації службово-бойової діяльності СОПр і підвищення ефективності їх службово-бойових дій.

Автори вдячні доктору педагогічних наук проф. Іщенку Д. В. (АДПС), доктору технічних наук проф. Катеринчуку І. С. (НА ДПСУ), доктору юридичних наук проф. Комзюку А. Т. (ХНУВС), доктору технічних наук проф. Машкову О. А. (ВАК України), доктору технічних наук проф. Морозову О. О. (Акад. ВВ МВСУ), доктору юридичних наук проф. Рябченко О. П. (ХНУВС), доктору юридичних наук доц. Синявській О. Ю. (ХНУВС), доктору військових наук проф. Дробасі Г. А. (Акад. ВВ МВСУ), кандидату психологічних наук проф. Ліпатову І. І. (Акад. ВВ МВСУ), кандидату наук з державного управління доц. Говорусі В. В. (ХРІ ДУ), кандидату військових наук Довбні В. В. (ГУВВ МВСУ), кандидату технічних наук доц. Бабкову Ю. П. (Акад. ВВ МВСУ), кандидату технічних наук доц. Біленку О. І. (Акад. ВВ МВСУ), кандидату юридичних наук доц. Браткову І. С. (АУ МВС), кандидату юридичних наук доц. Кузніченку С. О. (КЮІ ОДУ ВС), кандидату військових наук старшому науковому співробітнику Павлову Д. В. (Акад. ВВ МВСУ), кандидату юридичних наук доц. Печериці С. П. (НА СБУ), кандидату педагогічних наук доц. Полтораку С. Т. (Акад. ВВ МВСУ), кандидату психологічних наук старшому науковому співробітнику Приходьку І. І. (Акад. ВВ МВСУ), кандидату технічних наук Цуканову О. Ф. (УДО), кандидату юридичних наук Катковій А. Г. (ХЕПУ) за кропітку роботу і конструктивні зауваження щодо уточнення напрямів наукових досліджень у галузі службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку.

Список використаних джерел

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: закон України від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ // Відомості Верхов. Ради України. – 2005. – № 5. – Ст. 121.

2. Концепція реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі правоохоронних органів : [затв. розпорядженням

Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 р. № 649-р.]

3. Гусєв Ю. А. Об'єктивні й суб'єктивні детермінанти інтеграційних процесів у науці // Інновації й підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації в Республіці Білорусь і за рубежом : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. І. В. Войтова. – Мінськ : ГУ “БелІСА”, 2008. – 316 с.

4. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника : [затв. постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 р. № 423].

5. Про затвердження Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань : наказ ВАК України № 377 від 23.06.2005 р.

6. Кримінальний кодекс України : за станом на 19.02.2009 р. // Відомості Верхов. Ради України. – 2003. – № 14. – Ст.104.

7. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відомості Верхов. Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

8. Їжак О. Системне реформування правоохоронних органів як базова складова забезпечення верховенства права / Posted by [dbniss](#) on 01 Jul 2007 – 14:31 [0 comments](#) [Previous Post](#) | [Оборонна реформа](#) | [Next Post](#) [Міжвідомча комісія з питань реформування правоохоронних органів, створена Указом Президента № 834/2005 від 23.05.2005 р.]

9. Шмаков О. М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань / О. М. Шмаков. – Х. : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2005. – 362 с.

10. Про міліцію : закон України від 20.12.1990 р. № 565-ХІІ // Відомості Верхов. Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

11. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III // Відомості Верхов. Ради України. – 2002. – № 32. – Ст. 225.

12. Про Службу безпеки України : закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ // Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

13. Про Державну прикордонну службу України : закон України від 03.04.2004 р. № 661-IV // Відомості Верхов. Ради України. – 2004. – № 27. – Ст. 208.

14. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР // Відомості Верхов. Ради України. – 2006. – № 51. – Ст. 519.
15. Конституція України : офіц. текст // Відомості Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
16. Про правовий режим надзвичайного стану: закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III // Відомості Верхов. Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.
17. Про правовий режим воєнного стану : закон України від 06.04.2000 р. № 1647-III // Відомості Верхов. Ради України. – 2000. – № 28. – Ст. 224.
18. Богданович В. Ю. Теоретические основы анализа проблем национальной безопасности государства в военной сфере : моногр. / В. Ю. Богданович – К. : Основа, 2006. – 296 с.
19. Литвин М. М. Теоретичні та організаційні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими відомствами Воєнної організації держави при спільному вирішенні завдань охорони державного кордону України. Основні принципи побудови Державної прикордонної служби України / М. М. Литвин // Честь і закон. – Х. : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2003. – № 3. – С. 3–8.
20. Литвин М. М. Напрямки взаємодії Державної прикордонної служби України із Службою безпеки України / М. М. Литвин, І. О. Кириченко // Честь і закон. – Х. : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2004. – № 2. – С. 13–21.
21. Іваницький Р. С. Удосконалення національної антитерористичної системи з метою інтеграції України у європейські архітектури безпеки на основі міжнародного досвіду застосування збройних сил держав у контртерористичних операціях / Р. С. Іваницький, С. В. Печериця // Честь і закон. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2008. – № 2. – С. 38–42.
22. Національний класифікатор України Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2005 (NACE, Rev. 1.1-2002) : наказ Держспоживстандарту України № 375 від 26.12.2005 р. (v0375609-05).
23. Класифікація видів науково-технічної діяльності : наказ Держстандарту України № 822 від 30.12.1997 р.
24. Семенченко А. І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України : моногр. / А. І. Семенченко. – К.: Вид-во НАДУ, 2008. – 428 с.
25. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України : теорія і практика : дис. ... д-ра наук з державного управління : спец. 25.00.01 / Г. П. Ситник. – К., 2004.
26. Про місцеві державні адміністрації : закон України від 09.03.1999 р. № 586-XIV // Відомості Верхов. Ради України. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.
27. Пелепейченко Л. М. Аспекти дослідження проблем мовної комунікації в діяльності внутрішніх військ / Л. М. Пелепейченко // Честь і закон. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2006. – № 4. – С. 45–49.
28. Кириченко І. О. Методологічні основи теорії оперативного застосування внутрішніх військ / І. О. Кириченко, С. Т. Полторак // Честь і закон. – Х. : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2004. – № 3. – С. 3–8.
29. Ковтуненко О. П. Зброя на нетрадиційних принципах дії (стан, тенденції, принципи дії та захист від неї) : моногр. / О. П. Ковтуненко, В. В. Богучанський, І. В. Слюсар, П. М. Федоров. – Полтава : Вид-во Полтав. військ. ін-ту зв'язку.
30. Шмаков О. М. Методологічні основи теорії внутрішньої безпеки держави / О. М. Шмаков // Честь і закон. – Х. : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2004. – № 2. – С. 3–8.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2009 р.